

Politika jako jedna z velmi významných, vlivných a svým způsobem vrcholových součástí společenské nadstavby, jako sféra, v níž se prakticky završuje boj o konkrétní uspořádání společnosti, byla od dob pádu matriarchátu a nastolení systému soukromého vlastnictví vždy výhradní doménou mužů — jako ostatně všechny významné sféry dotýkající se bezprostředního formování podoby společnosti.

To přirozeně neznamená, že by do ní čas od času v určité konstelaci okolností nevstupovaly jednotlivé ženy a nesehrály jistou historickou roli. Nešlo však o politickou reprezentaci ve vlastním slova smyslu, tj. nešlo nejen o zastoupení ženské populace vůbec, ale ani o hromadnější zastoupení žen z některé společenské skupiny či třídy. Šlo spíše o mimořádnost, která z těch či oněch důvodů vyhovovala požadavkům konkrétní situace. Také prostředky, jimiž se ženy výjimečně dostávaly do politických pozic, nebyly poznamenány nádechem reprezentace ani v době, kdy se tento princip u mužských skupin, stavů a tříd v té či oné míře uplatňoval. Ženy dosahovaly takových významných pozic převážně buď z titulu své příslušnosti k panovnickému rodu, či způsobem ryze ženským — prostřednictvím milostného vztahu k jednomu nebo více mužům, které pak používaly za nástroje svých politických ambic. Nezřídka dosahovaly i pozoruhodných politických úspěchů.

Přehlédneme-li dlouhou dobu sledovatelného vývoje lidských společností, setkáme se s nimi v každé etapě. Patřila mezi ně například již egyptská Nefertiti, žena krále Achnatona, inspirátorka šíření kultu slunce ve čtrnáctém století před naším letopočtem.

Jinou slavnou Egyptankou, která vstoupila do dějin podstatně později, byla Kleopatra. „Jsouc nadána vůlí pevnou, důvtipem a znamenitými dary ducha, chtěla

spojiti v rukou svých panství nad Egyptem a říší římskou,“ píše o ní Ottův slovník naučný. Plutarchos uvádí, že její kouzlo nespočívalo pouze v její fyzické kráse, ale ve všestrannosti jejího ducha. S pomocí Caesara a Antonia dosáhla řady politických úspěchů.

Také Teodora, manželka východořímského císaře Justiniana, žijící v šestém století, se jako dcera hlídače medvědů v cirku stala přes kariéru herečky, tanečnice a hetéry posléze císařovnou. Vynikala „bystrostí, rozhodností a velkým nadáním k politickým intrikám“ a prakticky určovala politiku říše.

Období raného kapitalismu v Anglii bylo výrazně poznamenáno vládou královny Alžběty. Byla to žena nejen vzdělaná v klasických disciplínách, ale i nadaná v praktických politických otázkách. Otevřela první londýnskou burzu a podporovala zakládání obchodních společností. Upevnila námořní moc říše, rozšířila obchodní loďstvo a zrušila zbytky nevolnictví, čímž uvolnila levné pracovní síly pro rozvíjející se manufaktury a zcela otevřela cestu pro kapitalistické podnikání a nové formy vykořisťování. Z hlediska potřeb nastupujícího systému byla nesporně vhodnou, lze dokonce říci progresivní panovnicí.

Za zmínku stojí i jiná panovnice velkého formátu, jíž byla o 200 let později Kateřina Veliká, carevna ruská. Její cesta k nejvyšší vladařské pozici byla zpočátku zprostředkována sňatkem s Petrem III., později se však Kateřina velmi cílevědomě, svědomitě a poměrně všestranně připravovala na svoji politickou roli. Po sesazení Petra dosáhla úspěchů jak v oblasti mezinárodní politiky, tak v oblasti vnitřních záležitostí země. Rozšířila území Ruska, podporovala zemědělství, hornictví, obchod a živnosti, pečovala o zakládání škol, o rozkvět literatury a vědy. I když její působení přirozeně nepřekračovalo li-

mity dané společenským řádem, jehož byla nositelkou, předčila svou moudrostí, státnickým rozhledem i politickými výsledky většinu mužských panovníků ve své zemi i za hranicemi.

Takových žen bylo více. Některé projevíly větší, jiné menší státnickou moudrost. svým způsobem však dokumentovaly, že neschopnost politického myšlení není tak často argumentovanou bytostnou vlastností ženského rodu, je-li zajištěna vhodná příprava a příležitost. Každá generace měla své ženské reprezentantky v té či oné oblasti společenského života. Ženy byly nejen panovnicemi, ale čas od času a postupem doby stále častěji aktivně ovlivňovaly kulturu své doby, filozofické, a od tud i politické myšlení.

Samostatnou kapitolu tvoří ženy-revolucionářky, jejichž dějiny jsou ve srovnání s dějinami žen-panovnic relativně mladé. Vstupovaly do politiky zvláštním způsobem za zvláštních okolností a jejich osudy byly zpravidla tragické. Vzpomeňme například neformální vůdkyni francouzského odporu proti anglické okupaci v patnáctém století Johanku z Arku, která v čele francouzského vojska osvobozujícího Orléans osvědčila mimořádnou statečnost, obezřetnost, nepochybné vojevůdcovské nadání a dosáhla vítězství. Vzpomeňme Olympe de Gouges, tribunku pracujících žen ve Velké francouzské revoluci. Nezapomeňme na všestranného génia Rosy Luxemburgové, na její zásluhy o vybudování teoretického i praktického základu německého proletářského hnutí.

Výčet nemůže být úplný. Všechny tyto ženy vstupovaly do politiky a svým způsobem ji ovlivnily. Pokud však šlo o panovnice, literátky či jiné ženy osamocené vystupující v předkapitalistických společenských formacích, nešlo o reprezentantky žen v tom smyslu, že by byly představitelkami ženské populace, že by se opíraly o nějakou základnu ženské politické participace. Naopak byly něčím, co se vymykalo z rámce institucionalizovaného ženství, byly určitou izolovanou anomálií, někdy trpěnou, někdy považovanou za kačířství, a mnohdy platily za svůj nekonformismus vysokou cenu — i život. Nešlo tedy o zastupitelskou účast žen na politickém životě, ale o náhodnou účast, deter-

minovanou mimořádnými vlastnostmi jejich nositelky, uplatnitelnými v konkrétní historické situaci.

Teprve za kapitalismu, kdy se vytváří silné revoluční dělnické hnutí, jehož součástí je i ženský proletariát, se do popředí politického života dostávají i ženské reprezentantky tohoto proletariátu, popřípadě i chudého rolnictva. Jako představitelky podrobených tříd však neparticipují na politické moci vládnoucí třídy, ale podílejí se na destrukci buržoazní společnosti.

Politika je bezprostředním odrazem ekonomiky. Je-li ekonomika v patriarchálních a třídních společnostech řízena mužskou částí vládnoucí třídy a ženám je převážně vyhrazena pozice objektu ekonomické manipulace, reprodukuje se tato situace analogicky ve sféře politické. Mizivý podíl žen v této oblasti není tedy problémem izolovaným, ale plodem vyrůstajícím z hluboké základny. Jako problém může být řešen pouze v kontextu své základnové vazby ve společnosti, která není ani patriarchální, ani třídně antagonistická, a zespolečenštění výrobních prostředků zde vytváří reálnou základnu pro to, aby všichni občané bez rozdílu pohlaví měli nejen právo, ale i konkrétní možnost podílet se nejen na společenské produktivní práci, ale i na řízení společnosti ve všech jejích rovinách.

Dělba politické participace v předkapitalistických společenských formacích

Ze sociologických a antropologických zkoumání primitivních společností vyplývá, že v původních formách lidského sdružování v primitivních kmenových společnostech prvobytně pospolného typu byl běžný matriarchát či jiná forma matri-lineálního či matrilokálního uspořádání a jejich variací, přisuzujících ženě větší či menší priority.

I když se dnes názory na rozsah moci ženy v tomto sociálním systému značně rozcházejí, zdá se pravděpodobné, že i za předpokladu uznávání její vlády nebyl společenský vztah mezi oběma pohlavími vyjádřen v dimenzi nadřízenosti-podřízenosti, jako tomu bylo v obráceném promítnutí v patriarchální společnosti, ale byl založen na relativní rovnosti všech, na

společném vlastnictví a skupinovém manželství. Doba, kdy žena „vládla“ společnosti, byla celkově dobou poměrného klidu. autoritativní řízení a násilné vynucování společenských norem nebylo celkem rozvinuto. Dělbá práce mezi oběma pohlavími nebyla ještě institucionalizovaná v té míře, aby tvořila účinnou bázi diferenciace. Přestože se ženy zpravidla věnovaly obstarávání domácnosti a muži lovu, byla obojí tato činnost považována za rovnocennou a společensky nezbytnou činnost, nevytvářela tedy pravděpodobně výrazná privilegia pro rozhodování ve sféře, kterou bychom dnes nazvali politickou.

Přetvoření matriarchátu v patriarchát znamenalo převratnou změnu ve všech aspektech života společnosti. S rozvojem soukromého vlastnictví a jeho akumulací v linii patriarchální došlo k rozvoji směny a dělby práce, ke vzniku otroctví a rozdělení společnosti do tříd. Rodové zřízení společnosti, která neznala třídy a třídní rozpory, se přežilo. Bylo nahrazeno státem, jehož základní jednotkou se stala patriarchální rodina. Byla institucionalizována dělba práce mezi oběma pohlavími. Muži bylo vymezeno jeho místo ve státě, ženě v rodině. Žena přestala být přímým členem širší společnosti, její členství bylo zprostředkováno mužem. Tím byl položen základ jejího celkového nerovnoprávného postavení na několik dalších tisíciletí.

Charakteristickým rysem otrokářství a feudalismu bylo, že kulturní normy zajišťovaly a podporovaly mužskou autoritu ve všech oblastech lidského života. Ve sféře politiky se tento rys projevoval nejsilněji. Po zániku matriarchátu se muž pevně uchopil kormidla řízení společnosti a tuto svoji pozici neustále upevňoval. Vytvořil hierarchický systém řízení a všechny stupně hierarchie obsadil muži. Rady starších, oligarchické či „demokratické“ vlády řeckých měst, římský senát, sbor konzulů, soudy, středověké stavovské sněmy, církevní koncily, městské rady a další orgány vlády, správy a justice se zásadně skládaly z mužů. Je sice pravda, jak jsme již uvedli, že tu a tam a růz-

ně frekventovaně v různých dobách a společnostech se na špičce politické hierarchie objevila žena, i v tom případě však byla obklopena mužskými rádci a velmi často byla pouhým symbolem či článkem zprostředkujícím kontinuitu vladařského rodu. I za její vlády byly pozice konkrétní struktury rozhodování obsazeny muži.

Hegemonii muže utvrdil, rozšířil a institucionalizoval systém středověkého náboženství, zejména křesťanství,¹ které působilo jako významné politikum své doby. Ve světle základního postulátu o rovnosti všech lidí před bohem by se dalo spíše očekávat, že jeho vliv bude opačný. Nesmíme ovšem zapomínat, že křesťanství se již v raném stadiu stalo faktorem především politickým a aspirovalo nejen na moc církevní, ale i světskou. Rovnost všech lidí před bohem nemohla proto mít nic společného s rovností všech lidí před lidmi v třídně rozdělené a patriarchálně organizované společnosti. Z toho důvodu nejen nemohla být zrušena nerovnost mezi třídami společnosti, ale naopak byla utvrzena a rozšířena, nejen nemohla být zrušena nerovnost mezi oběma pohlavími, naopak byla utvrzena a rozšířena.

V církevních spisech najdeme četná poučení vylučující ženu z jakékoli účasti na veřejném životě. Například svatý Pavel v I. epistoletě k Timoteovi (2,11) praví: „Žena ať se učí mlčeti, ve všeliké poddanosti. Nebo ženě nedopouštím učití ani vládnouti nad mužem, ale aby byla v mlčení.“ A dále v I. epistoletě Korintským (14, 84 a 35): „Ženy vaše v shromážděních ať mlčí, nebo nedopouští se jim mluvit, ale aby poddány byly, jakž i zákon praví. Pakli se chtějí čemu naučiti, doma mužů svých se ptají; nebo mrzká věc jest ženám mluvit v shromáždění.“ Vyloučení ženy z vlivu na církevní záležitosti je lapidárně vyjádřeno zásadou „mulier taceat in ecclesia“.

V souladu s tím je v historii křesťanství, zejména v jeho vlivné římskokatolické variantě, neustále se reprodukcí praxe, že církevní autority v měřítku lokálním i světovém se rekrutují výhradně

¹ Kladu důraz na křesťanství proto, že sehrálo důležitou roli v tradici, z níž odvozujeme svoji kulturu. To ovšem neznamená, že jiná náboženství se chovala k ženě benevolentněji. Všechna významně

rozšířená náboženství, jako např. hinduismus, judaismus, konfucianismus, buddhismus, islám, považovala ženu za druhořadý, nerovnoprávný element.

z mužů, hierarchii církevní moci tvoří zdola nahoru a shora dolů muži. Pokud existují ženské církevní instituce, jako jsou kláštery, je jejich funkce velmi okrajová, zpravidla samaritánská či služební vzhledem k obdobným institucím mužským. V některých obdobích středověku nebylo neobvyklé, že ženské kláštery byly používány jako nevěstince pro mužské kláštery či vůbec.

V této souvislosti představuje zcela svérázné ponížení ženy jako rovnoprávné „dcery boží“ dosud přejívací římskokatolická praxe instituce kněží a kněžského celibátu. Jak jsme řekli, rovnost lidí, a tedy i obou pohlaví, se neuskutečňuje na tomto světě, ale na onom světě. Profesionální služba bohu a církvi je nejen výsadou mužů, ale je dokonce neslučitelná se životem s ženou jako tvorem nečistým a nositelkou hříchu.

Celibát byl důmyslným vynálezem k udržení homogenity a politické a ekonomické moci církve, nástrojem akumulace hmotných statků, reprodukcí moc církve na stále vyšší úrovni. Majetek církve nebyl ohrožován dědickými či jinými zájmy souvisícími s rodinou. Jeho centralizace přispěla k vytvoření nesmírné a mezinárodně účinné a mocné politické organizace, již byla středověká katolická církev.

I v pozadí náboženských norem, svým způsobem ovlivňujících politický život společnosti, byla tedy hlediska vlastnictví. Politická moc, rozhodování, prestiž, vliv byly odvozovány od soukromého vlastnictví. Soukromé vlastnictví bylo spojeno s osobou muže, ženám všech tříd (až na zanedbatelné výjimky) byl přístup k tomuto vlastnictví zamezen. Tím jim byl zamezen i přístup do oblasti politického života, prestiže a vlivu, a to ve všech rovinách společenské hierarchie.

Kořeny, počátky a výdobytky hnutí za politickou rovnoprávnost žen

První průmyslová revoluce, odehrávající se v období vrcholné krize feudalismu v osmnáctém století, skončila s manufakturou a vytvořila předpoklady pro vznik strojové průmyslové velkovýroby a uvolnění pracovní síly z pout nevolnictví. Jejím ideovým vyjádřením a vyvrcholením

byla Velká francouzská revoluce v r. 1789, vyhlášení zásady nového politického zřízení a nových občanských práv. Byla vyhlášena svoboda obchodu a podnikání, svoboda pohybu a usedlosti, byla zrušena stará ustanovení omezující sňatky. Krátce, zákonodárství bylo přizpůsobeno bytostným potřebám rozvíjejícího se kapitalismu.

Tím byla vytvořena materiální a ideologická báze revoluce v postavení ženy. Poptávka po levné pracovní síle vytrhovala stále větší počet žen z izolovaného závětrí rodiny a vtahovala je do společenské produktivní práce.

Zatímco v předkapitalistických typech společností přijímala žena své postavení jako dané a neměnné a kromě ojedinělých případů si svoji nerovnost neuvědomovala nebo o ní neuvažovala a na účast v politice neaspirovala, s rozvojem kapitalistické výroby a vzrůstem počtu žen pracujících mimo domácnost se začalo rodit hnutí za ženskou rovnoprávnost. K explicitnímu vyjádření jeho požadavků výrazně přispělo intelektuální klima předrevoluční Francie, zejména názory encyklopedistů a Condorcetův esej o volebním právu žen. Praktickou podporou byla pak účast žen v revolučních událostech a demonstrace příslušnic lidových mas, neuvěřitelně zbitých za vlády Bourbonů. Požadavek politických práv pro ženy zdůvodnila Olympe de Gouges velmi pregnantně: „Jestliže má žena právo vystoupit na poviřiště, musí mít i právo vystoupit na řečnickou tribunu“ [Bebel 1962 : 266]. Její první právo bylo brzy realizováno a postoje Konventu k ženské otázce se vyhranily jako negativní a nepřátelské. A tak se hesla Francouzské revoluce zvrhla ve svůj protiklad, protože se, jak to také kritizoval Condorcet, zásada rovnosti, vyhlášená revolucí, nejcitelněji porušila tím, že polovině lidského rodu bylo upřeno právo podílet se na zákonodárství.

Také v ostatních zemích rozvíjejícího se kapitalismu se koncem osmnáctého století začaly projevovat náznaky tlaků ve prospěch politické rovnoprávnosti žen. Ve Spojených státech vznikly v kontextu bojů za nezávislost a vyhlášení demokratické ústavy, ve státě New Jersey bylo dokonce ženám přiznáno volební právo, ale

v r. 1807 bylo opět zrušeno. V Anglii rozbouřila hladinu veřejného mínění té doby kniha Mary Wollstonecraftové *Vindication of the Rights of Women*, požadující důsledné přiznání lidských práv ženám. To však byly pouze první vlaštovky. Klima osmnáctého století nebylo ještě zralé pro to, aby volání po ženské rovnoprávnosti mělo konkrétní ohlas. Trvalo dalších sto let, než tato zásada začala pomalu, postupně a obtížně pronikat do zákonodárství jednotlivých – a zdaleka ne všech – států.

Jako silný nátlakový moment v tomto směru působilo proletářské emancipační hnutí a svým způsobem i hnutí feministické. Požadavek hospodářské a politické emancipace žen se velmi brzy stal součástí programu sociálně demokratických stran devatenáctého století. Boj proletariátu proti kapitalistickému vykořisťování implikoval boj proti zvláště vyhraněnému vykořisťování pracujících žen. Klasikové marxismu si byli vědomi zvláště tíživého postavení dělnické ženy a zdůrazňovali, že hnutí žen je součástí hnutí mas, bez osvobození žen nemohou být ani důsledně osvobozeny masy.

Již v Komunistickém manifestu je výslovně uvedeno „že jde právě o to zrušit postavení ženy jako výrobního nástroje“ [Marx 1958 : 444]. Engels v *Anti-Dühringu* oceňuje Fourierovu myšlenku, že „stupeň emancipace ženy je v každé společnosti měřítkem všeobecné emancipace“ [Engels 1966 : 259]. Marx píše v dopise L. Kugelmannovi v r. 1868: „Společenský pokrok se dá přesně měřit na společenském postavení krásného pohlaví“ [Marx 1970 : 659].

V programech sociálně demokratických stran té doby byla emancipace žen jedním ze základních úkolů, v rámci vnitřní organizace těchto stran požívaly ženy pokud možno úplnou rovnoprávnost, mohly být členkami předsednictva, účastníky sjezdů, agitátorkami atd.

Také Lenin opakovaně zdůrazňoval nutnost masového vstupu žen do sféry politické, nutnost bezvýjimečného zrušení „všech omezení politických práv žen ve srovnání s právy mužů“ [Lenin 1957 : 147].

Souběžně s proletářským emancipačním hnutím žen se v devatenáctém století roz-

víjelo feministické hnutí v řadách vládnoucí třídy. Avšak zatímco emancipační hnutí vyrůstalo z procesu přeměny společenských výrobních sil, průmyslové revoluce a souviselo s hnutím mas, navazovalo feministické hnutí spíše na literární teoretické diskuse vedené k tomuto tématu, probíhající v podstatě již od šestnáctého století a spojené se jmény Erasma Rotterdamského, Kornelia Agrippy, Poulain de la Barra, Denise Diderota, J. A. Condorceta a konečně a zejména J. S. Milla. Tento logik a filozof významně přispěl k položení teoretických základů hnutí. V r. 1866 předložil anglickému parlamentu návrh volebního práva žen a v r. 1869 vydal knihu *The Subjection of Women*. Podal v ní výmluvné svědectví o skutečném postavení ženy v minulosti i v přítomnosti a podrobil tvrdé kritice podmínky zákonného poddanství, otupujícího vzdělávacího systému a ubíjející etiky pro ženy viktoriánského období. Nepožadoval pro ženy pouze volební právo, ale i přístup k významným úřadům a povoláním. Tento požadavek však, jak dějiny ukázaly, byl v jeho době a jeho metodami (apelem k parlamentu, k veřejnosti, teoretickými diskusemi) nerealizovatelný.

Významným mezníkem feministického hnutí ve Spojených státech amerických bylo shromáždění v Seneca Falls v červenci 1848, jež vydalo *Statement of Sentiments* (Výklad názorů). Nešlo v podstatě o nic více než o pokus aplikovat ustanovení Prohlášení nezávislosti po 72 letech, které uplynuly od jeho vydání, na ženy. Ženy v něm žádaly právo na vlastnictví, právo na rozvod, právo na vzdělání, právo dispozice s vlastním příjmem, právo na rozhodování o výchově dětí a zejména pak volební právo.

Volební právo žen bylo hlavním deklarovaným cílem většiny feministických hnutí, bylo od něho mnoho očekáváno, ale celkem málo dosaženo. Kolem roku 1900 bylo v hlavních kapitalistických státech Evropy a Severní Ameriky přiznáno ženám více či méně omezené volební právo. Limity kladené na toto právo žen se dotýkaly jeho aktivního i pasivního aspektu. Aktivní volební právo bylo velmi často vázáno na určitý majetkový status či jiná majetkoprávní kritéria, například

placení daní, takže v podstatě nebylo vázáno obecně na ženu, ale na její charakter vlastníka. Jiná omezení byla stanovena vzhledem ke stupňům zastupitelského aparátu. V oblasti místní správy, v obecních a okresních radách, v chudinské správě, ve školní správě a dalších institucích místního významu se volební právo žen (aktivní a později i pasivní) rozšířilo poměrně nejrychleji a nejvíce. Přiznání tohoto práva v rovině vyššího a nejvyššího stupně zastoupení – v zemských orgánech a parlamentech – představovalo proces daleko dlouhodobější. Pasivní volební právo jako projev vyššího stupně politické účasti se – jak již z logiky věci vyplývá – neprosazuje tak rychle jako jeho aktivní protipól. Je ženám přiznáváno zpravidla teprve tehdy, když je terén vhodně zpracován aplikací volebního práva.

Proces přiznání stejně neomezeného volebního práva ženám jako mužům není v celosvětovém měřítku dodnes ukončen, a to ani ve vyspělých kapitalistických státech. V roce 1945, v roce založení Organizace spojených národů, přiznávalo neomezené volební právo ženám pouze 30 z 51 zakládajících členských států. V roce 1952 přijalo Valné shromáždění *Konvence o politických právech žen*. Tato konvence zavazuje signatářské státy zaručit ženě právo a) hlasovat ve všech stupních voleb, b) být volena do všech veřejných orgánů, c) zastávat všechny veřejné funkce – a to za stejných podmínek jako muž, bez jakékoli diskriminace. Do roku 1964 byla konvence ratifikována 42 státy a do roku 1973 74 ze 132 členských států OSN,² mezi nimi všemi socialistickými státy. K zemím, které neratifikovaly tuto konvenci, nepatří pouze rozvojové oblasti, jak bychom očekávali, ale také některé tradiční buržoazní demokracie, jako například Švýcarsko.

Formální přiznání volebního práva, právě tak jako ostatních občanských práv, ženám však samo o sobě nutně neimplikuje faktickou změnu společenské praxe.

² Signatáři Konvence jsou: Afganistán, Albánie, Alžírsko, Argentina, Belgie, Běloruská SSR, BLR, Brazílie, Čad, CSSR, CLR, Dahomé, Dánsko, Dominikánská republika, Egypt, Ecuador, Filipíny, Finsko, Francie, Gabun, Ghana, Guatemala, Guinea, Haiti, Holandsko, Honduras, Horní Volta, Chile, Indie, Indonésie, Irák, Island, Izrael, Itálie, Japonsko, Jordánsko, Jugoslávie, Kamerun, Kolumbie, Kongo, Kostarika, Kuba, Libye, Lucembursko, Ma-

Buržoazní demokracie jsou nazývány formálními proto, že řada práv a svobod se udržuje pouze v rovině formální, aniž by měla konkrétní dopad v rovině sociální reality. I v těch státech, kde jsou ženám přiznávána stejná práva jako mužům, nejsou ve stejném rozsahu realizována.

Podívejme se na zastoupení žen v nejvyšších veřejných funkcích v hlavních zemích představujících kapitalistický svět. Situace ve Spojených státech je charakterizována výstižnou poznámkou ve zprávě prezidentské komise pro status ženy, ustavené prezidentem Kennedym. Konstatuje, že nedostatečnost zastoupení žen v americkém politickém životě je předmětem údivu zahraničních návštěvníků [American 1963]. Skutečně také toto zastoupení je nižší než ve většině evropských kapitalistických zemí. V r. 1968 připadaly na 100 senátorů 2 ženy a na 435 poslanců Kongresu 11 žen, na 307 federálních soudců 2 ženy a ve vládních funkcích byl poměr 100 : 2,4. V parlamentech jednotlivých států bylo ženami obsazeno celkem 234 křesel ze 7700, tj. 3 %.

Ve Velké Británii bylo ve volbách v r. 1967 zvoleno 19 žen-poslankyň za labouristy, tj. 5,5 %, a 7 žen za konzervativce, tj. 2,8 %. Jejich celkový podíl v parlamentě nedosahuje 5 %. V úrovni okresních zastupitelských orgánů je účast žen vyšší – v celostátním měřítku činí 12 %.

Francie zaznamenává v poválečném období snižování procenta zastoupení žen ve veřejných funkcích. Ze 6,4 v r. 1946 kleslo procento žen-poslankyň na 2,3 v r. 1968 a toto procento se po gaullistických zásadách proti levici v r. 1968 ještě snížilo. Také v senátu klesl počet žen po r. 1958 z 11 na 5. Stejně snižování zastoupení žen se projevilo i v obecních radách. Poměr žen 1 : 32 v těchto orgánech v r. 1947 klesl v r. 1965 na 1 : 41. K vzestupnému trendu dochází pouze v obsazování funkcí starostů: 260 žen v r. 1947, 300 v r. 1953, 381 v r. 1960 a 400 v r. 1969.

lawi, Mali, Mexiko, MLR, Mongolská lidová republika, Nicaragua, Niger, Norsko, NSR, Panama, Paraguay, Peru, PLR, Portugalsko, Pobřeží slonoviny, Rakousko, RSR, Senegal, Sierra Leone, Spojené království, SSSR, Súdán, Syrie, Středoafrická republika, Španělsko, Švédsko, Tunis, Turecko, Ukrajinská SSR (podle *Egalité de droit entre la femme et l'homme: il est temps d'agir*. New York, Nations Unies 1973).

V italském parlamentu docházelo také v poválečném období k postupnému snižování zastoupení žen až do r. 1963, kdy nastal nepatrný vzestup: 1. volební období — 8 $\frac{0}{10}$ žen, 2. volební období — 7 $\frac{0}{10}$ žen, 3. volební období — 4 $\frac{0}{10}$ žen. 4. volební období — 4,5 $\frac{0}{10}$ žen. Toto relativně vyšší zastoupení italských žen v nejvyšší rovině není však podloženo přiměřeným zastoupením v nižších rovinách veřejných funkcí.

V Holandsku a Belgii, které patří k zemím s velmi nízkou zaměstnaností žen, je i procento jejich politické participace nízké. V Holandsku činí zastoupení žen v krajských orgánech 1 $\frac{0}{10}$ a v obecních orgánech 2 $\frac{0}{10}$, v Belgii tyto roviny zastoupení ukazují cca 1,75 $\frac{0}{10}$.³

Situace v jednotlivých státech se přirozeně promítá i do zastoupení žen na oficiálním mezinárodním fóru. Na Valném shromáždění Spojených národů v r. 1972 bylo například z 2340 delegátů 140 žen. Procento žen je zhruba stejné ve všech hlavních orgánech OSN. Zasedání Valného shromáždění předsedala žena pouze dvakrát: představitelka Indie v r. 1953 a představitelka Nigérie v r. 1969. Radě bezpečnosti předsedala žena jednou: představitelka Guiney v r. 1972 [Egalité 1973]. V této souvislosti je zajímavé, že v rozvojových zemích, ovládaných silnou tradicí politické segregace obou pohlaví a podřízenosti ženy, pronikají ženy do nejvyšších politických pozic snáze než v zemích „starého“ i „nového“ světa (i když zastoupení v nižších úrovních prakticky neexistuje). Také ze tří žen, které kdy byly zvoleny do čela vlády, patří dvě k rozvojovým populacím — I. Gándhiová a M. Bandaranáiková, ministerská předsedkyně Šri Lanky. Bude jistě zajímavé sledovat kroky, jimiž země „třetího“ světa vstoupí do dlouhého boje za ženskou rovnoprávnost.

Boj za odstranění diskriminace žen, za dosažení stejných občanských práv pro ženy v těchto zemích teprve začíná, ale ani v kapitalistických zemích zdaleka nekončí, jak je to nejmarkantněji dokumentováno požadavky Mezinárodního roku že-

ny. Ve srovnání s počátky tohoto boje bylo dosahuje určitých úspěchů, avšak především ve sféře formálně právní, a to ještě ne vždy. Cesta k faktickému politickému zrovnoprávnění ženy s mužem se zde zatím ztrácí v nedohlednu.

Politická aktivita žen v období budování socialismu

Marxismus-leninismus znamená zásadní převrat v názorech na politickou aktivitu ženy. Tato činnost byla ve většině společností a názorových systémech zpravidla považována za nežádoucí pro společnost a nevhodnou pro ženu, za disfunkční. Proletářské revoluční hnutí naproti tomu od samého počátku považovalo účast ženy na politickém boji mas za všestranně žádoucí. V. I. Lenin pokládal samostatnou politickou práci žen za předpoklad demokracie a budování socialismu. Připomeňme si jeho prozíravá doporučení, která se nám ještě dodnes nepodařilo beze zbytku realizovat: „A dokud nebudou ženy zapojeny do veřejné služby, do milice, do politického života, dokud nebudou ženy vyproštěny z otupující domácí a kuchyňské práce, nelze vybudovat ani demokracii, natož pak socialismus“ [Lenin 1959 : 347]. „Nepřibereme-li k samostatné účasti nejen v politickém životě vůbec, ale i k stále a všeobecné veřejné službě ženy, nemůže být ani řeči nejen o socialismu, ale ani o úplné a trvalé demokracii“ [Lenin 1956 : 62]. „Ve straně máme spolehlivé, rozumné a neúnavně činné soudružky. Mohli jsme jimi obsadit mnoho důležitých míst v sovětech a ve výkonných výborech, v lidových komisariátech a ve veřejných službách každého oboru. Mnohé pracují ve dne v noci ve straně nebo mezi masami proletářů, rolníků, v Rudé armádě. To je pro nás velmi cenné. Je to také důležité pro ženy na celém světě. Dosvědčuje to schopnosti žen, velkou cenu, jakou má jejich práce pro společnost“ [Zetkinová 1951 : 31, 32]. „My potřebujeme, aby pracující žena dosáhla rovnosti s pracujícím mužem nejen podle zákona, ale i v životě. K tomu je třeba, aby se pracující ženy

³ Údaje o politickém zastoupení žen v kapitalistických státech jsou čerpány zejména z práce E.

Sullerotová *La femme dans le monde moderne* (Paris, Hachette 1970).

stále více a více účastnily na řízení veřejných podniků a řízení státu. Při tomto řízení se ženy rychle všemu naučí a doženou muže. Volte tedy více pracujících žen do sovětu, jak komunistek, tak bezpartijních" [Lenin 1955 : 375, 376].

Ve svých názorech a doporučeních vyjádřil Lenin dvojí přínos vyplývající z aktivního zapojení ženy do politického života — přínos pro rozvoj společnosti a přínos pro rozvoj ženy.

V socialismu jde o skloubení potřeb rozvoje společnosti s potřebami rozvoje osobnosti a naopak. Jde o to, aby každý jedinec měl možnost stále více se podílet na tvůrčím přetváření společnosti. Tento trend se v té či oné míře dotýká všech složek obyvatelstva, všech tříd a sociálních vrstev socialistické společnosti bez ohledu na jejich národnost, rasu či pohlaví. Není přehnané, řekneme-li, že se snad nejpodstatněji dotýká ženy.

Obraz socialistické ženy se markantně liší od tradičního obrazu ženy většiny předchozích historických epoch. Žena již není institucionalizovaným objektem společenského obdivu, opovržení či vykořisťování, není dekorativním předmětem ani výrobním prostředkem a svoji identitu nederivuje z tohoto zvěčnění, ať již v jakémkoli vymezení. Mění se z objektu v subjekt, ve vědomý subjekt společenského dění a pokroku. I když je stále ještě zatížena objektivními a subjektivními limity přežívajícími z minulosti, vstupuje do sféry, v níž se může bezprostředně podílet na formování společnosti, v níž žije.

Zaměstnanost a vzdělanost žen dosahuje nebývalého vzrůstu a výše. Ženy získávají jak hospodářskou, tak intelektuální nezávislost. Jako celek absolvují etapu učení, získávání zkušeností ve světě mimo rodinu, který jim byl po staletí uzavřen.

Schopnost politické participace je svým způsobem podmíněna dosažením určitého stupně zkušeností v oblasti zaměstnání a vzdělání. Dějiny nelze obrátit ze dne na den. V ženách byly po staletí pěstovány určité vlastnosti, a proto ve své většině nejsou reálně připraveny na rozhodování ve sféře politické, zejména v jejich vyšších rovinách. Také společenské vědomí přijímá tuto představu jen pozvolna, i když objektivně byly již odstraněny

všechny formální bariéry politické participace žen a jsou činěna další a další opatření pro její konkrétní realizaci.

Ženy mají ničím neomezené aktivní i pasivní volební právo a mohou zastávat jakýkoli úřad či politickou funkci v jakékoli rovině politické hierarchie. Je činěna řada opatření pro stimulaci jejich vstupu do této oblasti. Podíl politicky pracujících žen stále stoupá, zdaleka však ještě není v patřičných proporcích ve srovnání s jejich zaměstnaností a vzdělaností. Podílejí-li se tedy například u nás ženy 51 % na počtu obyvatelstva, téměř 48 % na počtu pracujících v národním hospodářství, 63 % na počtu studentů středních všeobecně vzdělávacích škol, 56 % na počtu studentů středních odborných škol a 40 % na počtu vysokoškolských studentů, nepřesahuje jejich podíl v oblasti politické participace 30 % na žádném stupni a směrem k významným pozicím prudce klesá.

Optimum pronikání žen do politického života představuje dosažení reálného poměru mužské a ženské populace, a to na všech stupních politického systému. Účinnou může být pouze taková participace, která skutečně, konkrétními zásahy ovlivňuje politický, hospodářský a kulturní vývoj, hodnotové orientace a pokrokové vzory chování. Ta se nemůže uskutečnit, je-li vedena z pozic silně minoritních. Je-li v orgánech politické moci poměr zastoupení žen a mužů 1:10. nebo 1:20 i více, což nejsou relace zcela neskutečné, může být vliv žen pouze velmi malý, a to nejen z důvodů prostého početního nepoměru. Takové maskulinizované instituce současně vytvářejí zvláštní psychologické klima, v němž žena je spíše určitým formálním symbolem rovnoprávnosti než účinným zastáncem ženských práv a potřeb.

Vývojový řetěz minulých tradic, jen postupně, zvolna a obtížně otevírající prostor pro transformaci ženského postavení, je ve sféře politické participace nejpevnější. Přestože ve srovnání s minulou i současnou praxí kapitalistických států procento zastoupení žen v socialistických orgánech politické moci relativně výrazně vzrostlo, je ve svém absolutním vyjádření pro potřeby socialistické společnosti stále nedostatečné, zejména ve vyšších rovi-

Tabulka 1. Podíl zastoupení žen v Národním shromáždění ČSSR v letech 1918–1974

Volební období	Počet poslanců			
	celkem	z toho		% žen
		muži	ženy	
Revoluční národní shromáždění 1918–1920	254	246	8	3,14
I. volební období 1920–1925				
Senát	150	147	3	2,00
Poslanecká sněmovna	281	269	12	4,26
II. volební období 1925–1929				
Senát	150	146	4	2,66
Poslanecká sněmovna	300	290	10	3,00
III. volební období 1929–1935				
Senát	150	146	4	2,66
Poslanecká sněmovna	300	290	10	3,00
IV. volební období 1935–1939				
Senát	150	145	5	3,33
Poslanecká sněmovna	300	292	8	2,66
Prozatímní národní shromáždění 1945–1946	299	279	20	6,60
Ústavní národní shromáždění 1946–1948	300	277	23	7,65
<i>Národní shromáždění</i>				
I. volební období 1948–1954	300	264	36	12,00
II. volební období 1954–1960	300	239	61	20,33
III. volební období 1960–1964	300	232	68	22,66
IV. volební období 1964–1968	300	241	59	19,66
Federální shromáždění I. 1969–1971				
Sněmovna národů	150	125	25	16,66
Sněmovna lidu	300	241	59	19,66
Federální shromáždění II. 1971–1975				
Sněmovna národů	150	113	37	25,00
Z toho Čechů	75	58	17	22,70
Slováků	75	55	20	26,70
Sněmovna lidu	200	147	53	26,50

nách této moci. Praxe se zde opoždí za objektivními celospolečenskými předpoklady, požadavky i právními zárukami. Přestože podíl žen na významných, a tedy i náročných politických funkcích, jako je například funkce poslanců, stále stoupá, neodpovídá dosud jejich podílu na počtu obyvatelstva ani na počtu pracujících v národním hospodářství. Z poměrně široké základny žen, které zastávají řadu drobných a méně náročných politických funkcí na úrovni lokální nebo pracovní komunity či v základních organizačních článcích společenských organizací, vyrůstá stále vzrůstající, avšak dosud nedostatečná nadstavba významných společensko-politických pozic zastávaných ženami.

O nedostatečnosti lze však mluvit pouze z hlediska současných požadavků a potřeb. Z hlediska historického srovnání účast žen v nejvyšších zastupitelských or-

gánech velice vzrostla: V Národním shromáždění předmnichovské republiky, ať již v senátě či v poslanecké sněmovně, se zastoupení žen pohybovalo mezi 2–4 ‰ a po celou dobu existence této republiky nejevilo žádný vzrůstající trend. V Prozatímním národním shromáždění těsně po válce se počet žen zdvojnásobil (na 6,6 ‰) a vykazoval neustálý růst až do třetího volebního období Národního shromáždění (1960–1964), kdy dosáhl 22,7 ‰. Ve čtvrtém volebním období (1964–1968) došlo k poklesu na 19,7 ‰ a v I. Federálním shromáždění ve Sněmovně národů dokonce na 16,7 ‰. Teprve po volbách v r. 1971 došlo – po cílevědomě prováděné kampani ke zvýšení zastoupení žen – k výraznému vzestupu ve Sněmovně národů na 25 ‰ a ve Sněmovně lidu na 26,5 ‰ (viz podrobněji tabulka 1).

Tabulka 2. Počet žen poslanců Nejvyššího sovětu SSSR, nejvyšších sovětů svazových a autonomních republik a místních sovětů

Typ sovětu	Celkem žen-poslanců	% žen z celkového počtu poslanců
Nejvyšší sovět SSSR (1971)	463	31
Sověť Svazu	232	30
Sověť národností	231	31
Nejvyšší sověty svazových republik (1971)	2045	35
Nejvyšší sověty autonomních republik (1971)	1139	38
Krajské, oblastní, okružové, okresní, městské, osadní a vesnické sověty poslanců pracujících	992247	46

Pramen: *Vestník statistiky*. 1/1972, Moskva.

Rovněž v národních výborech vzrůstá podíl žen na počtu poslanců. V rozmezí let 1964–1973, pro něž jsou k dispozici spolehlivě sledované údaje, stoupl procento žen v těchto zastupitelských sborech z 19,6 % na 23,7 %, tj. o 4,1 %, z toho u krajských národních výborů z 25 % na 29,7 %, tj. o 4,7 %, u okresních národních výborů z 23,9 % na 33,7 %, tj. o 9,8 %, u městských národních výborů z 22,9 % na 28 %, tj. o 5,1 %, u obvodních národních výborů z 21,5 % na 29,3 %, tj. o 7,8 %, a u místních národních výborů z 18,9 % na 22,5 %, tj. o 3,6 %.⁴

Nejvyšších četností dosahuje zastoupení žen v orgánech ROH. V závodních výborech činí v průměru 44,8 %. Ve vyšších odborových orgánech je procento zastoupení žen většinou třetinové. Členkami Ústřední rady odborů je 36,3 % žen a v čele šesti ze sedmácti ústředních výborů odborových svazů jsou předsedkyně.⁵

Nejpomaleji ženy pronikají do nejvyšších stupňů politické reprezentace. Nepřekvapuje, že v období předmnichovské republiky nebyla u nás žádná žena členkou vlády. V průběhu budování socialistické republiky byly členkami československé vlády tři ženy.

Politické zastoupení žen dosahuje nejvyšších hodnot v SSSR (viz tabulka 2). Srovnání s předrevolučním Ruskem, kde ženy neměly žádná politická práva, sou-

časně dokumentuje, že i proces jeho dosahování patří k nejrychlejším.

Je přirozené, že pronikání žen do nejvyšších sfér společenského rozhodování je proces, který bude trvat nejdéle. Předpokládá základnu praktických zkušeností z nižších rovin politické praxe, a je tedy vlastně vyvrcholením politické participace vůbec. Avšak i v nižších úrovních je politická práce žen bržděna řadou faktorů, jež v případě mužů nepůsobí.

Účinná účast žen ve sféře politické zůstává dosud nejobtížněji řešeným problémem nejen pro určitou nepřipravenost žen a pro zafixované představy spojené s monopolním postavením muže v této oblasti, ale také, a to zejména, pro limity časové kapacity žen, vyčerpané, či přesněji řečeno přečerpané úkoly v zaměstnání a v domácnosti. Naše i mezinárodní výzkumy časového rozpočtu ukazují,⁶ že zaměstnaná žena věnuje domácnosti a výchově dětí v denním průměru $1\frac{1}{2}$ – $3\frac{1}{4}$ délky normální pracovní doby. Připočteme-li k tomu 8 hodin v zaměstnání, čas ztrávený dopravou, jídlem, osobní hygienou a dobu nutnou pro reprodukci fyzických sil, vidíme, že na ostatní činnost již mnoho nezbyvá. Výzkumy ukazují, že má-li žena dobře plnit své zaměstnanecké a rodinné povinnosti, musí za to platit cenou volného času. Chce-li se nadto věnovat politice, musí tak učinit na úkor jiných ak-

⁴ Další podrobné údaje o zastoupení žen v národních výborech viz Balák, A., *Významné poslání žen*. In: Národní výbory 1975, č. 32.

⁵ Viz *Práce odborů mezi ženami*. Praha, Práce 1974 a *Žena v zrcadle čísel a faktů*. Praha, Mola 1974.

⁶ Mezinárodní srovnávací výzkum časového rozpočtu, organizovaný v r. 1964 Evropským středis-

kem pro koordinaci výzkumu a dokumentace ve společenských vědách; Výzkum žen zastávajících vedoucí funkce v hospodářském a politickém životě v Praze (v r. 1966–67); Sociologický výzkum města Ostravy v r. 1968; Sociální výzkum pracovních i mimopracovních podmínek zaměstnaných žen na Liberecku v r. 1967.

tivit, z hlediska každodennosti zpravidla naléhavějších.

Tato koincidence činností se přirozeně projevuje v různých obdobích života ženy různě intenzívně. Je nepochybné, že odlehčení zátěže ženy rozvojem společenských služeb a automatizace domácností se promítne nejen do sféry její ekonomické, ale i politické participace. Nepředstavuje však hlavní cestu řešení problému. Významnější zde pravděpodobně bude přiznávat různé priority různým činnostem v různých životních etapách. Nároky socioprofesionální činnosti jsou v čase relativně nejméně proměnné a jejich zátěž je v průběhu života ženy relativně konstantní. Naproti tomu nároky činnosti spojené se vzděláním a s úkoly matky a manželky jsou v dimenzi životního cyklu vysoce proměnné, a nemá-li dojít k jejich narušení, je nutné vyhradit jim v kritických obdobích dostatečný prostor a maximálně v té době vyloučit jejich koincenci s jinými náročnými aktivitami. Za takové období lze zhruba označit období raného produktivního věku ženy, do něhož je soustředěna péče o rodinu se závislými dětmi a nezřídka i studium při zaměstnání. Vzhledem k časovým nárokům těchto dvou, popřípadě tří aktivit je zřejmé, že ve svém modálním průřezu je toto období pro jakoukoli jinou náročnou činnost, jako je například aktivní účast v oblasti politické, nevhodné.

Není však důvodu, aby omezení jedné životní etapy ženy byla zobecňována a používána jako argument proti její politické participaci vůbec. Je naopak žádoucí, aby svobodná dívka v době, kdy dříve nenese na svých bedrech onen „konflikt rolí“, měla dostatek možností najít uplatnění a pocit uspokojení ve veřejně prospěšné činnosti. Tím současně absolvuje etapu politického učení, kterou považuje Lenin za tak významnou. Jak ukazuje poválečný americký trend k životnímu způsobu hospodyňky, vyúsťující v masovou frustraci relativně mladých žen s odrostlými dětmi [Bártová 1974], je stejně, ba ještě více žádoucí, aby tuto možnost měla žena ve svém středním, pozdně produktivním, popřípadě poproduktivním věku. Je nejen zdrojem její nové seberealizace, kterou už rodina nemůže zajistit, ale i zdrojem

stimulujících podnětů do sféry, která dosud ženským vlivem příliš poznamenána nebyla.

Na rozdíl od buržoazních demokracií, kde účast žen v politice je buď nežádoucí, nebo je ponechána spontánnímu vývoji, má socialistická společnost zájem na posilování účasti žen v politických a společenských organizacích. K tomuto cíli činí řadu nejobecnějších, ale i nejkonkrétnějších opatření v oblasti společenského bytí a cílevědomě působí na vymýcení tradičních představ v oblasti společenského vědomí. Citlivé respektování specifických potřeb ženy v její roli matky, manželky, pracovnice, občanky, ale i ženy ve vlastním slova smyslu a opatření směřující k odstranění konfliktní koincidence činností představují účinný způsob jak postupně dosahovat stále větší, masovější, a tedy i efektivnější účasti žen na aktivní politické činnosti, účasti, která je přínosem jak pro společnost, tak pro ženu samu.

Literatura

- American Women. Report of the President's Commission on the Status of Women.* Washington, U. S. Government Printing Office 1963.
- Bártová, E.: *Postavení ženy v poválečné Americe a jeho determinanty.* Sociologický časopis 5/1974.
- Bebel, A.: *Žena a socialismus.* Praha, 1962.
- Egalité de droits entre la femme et l'homme: il est temps d'agir.* New York, Nations Unies 1973.
- Engels, B.: *Anti-Dühring.* Spisy, sv. 20. Praha, Svoboda 1966.
- Lenin, V. I.: *K pracujícím ženám.* Spisy, sv. 30. Praha, SNPL 1955.
- Lenin, V. I.: *Úkoly proletariátu v naší revoluci.* Spisy, sv. 24. Praha, SNPL 1956.
- Lenin, V. I.: *Spisy, sv. 23.* Praha, SNPL 1957.
- Lenin, V. I.: *Dopisy z daleka.* Spisy, sv. 23. Praha, SNPL 1959.
- Marx K., Engels B.: *Spisy, sv. 4.* Praha, Svoboda 1958.
- Marx K., Engels, B.: *Spisy, sv. 32.* Praha, Svoboda 1970.
- Zetkinová K.: *Vzpomínky na Lenina.* Praha, Mladá fronta 1951.

Резюме

Бартова Е.: Историческое развитие политического участия женщин

Политика как одна из очень важных, оказывающих влияние и по-своему кульминацион-

ных составных частей общественной надстройки, как сфера, в которой практически завершается борьба за конкретное устройство общества, со времен падения матриархата и установления системы частной собственности всегда была исключительно сферой деятельности мужчин — как, в конце концов, все важные, непосредственно касающиеся формирования общества области.

Естественно, это не значит, чтобы время от времени, при определенной конstellации обстоятельств, не вступали в нее отдельные женщины и не сыграли бы определенную историческую роль. Однако в таких случаях дело было не в политическом представительстве в собственном смысле слова, т. е., дело не касалось представительства женской части населения вообще, но ни более массового представительства женщин из какой-нибудь общественной группы или класса. Дело касалось чрезвычайности, которая по тем или другим причинам соответствовала требованиям конкретной ситуации.

Этот способ распределения политической власти во всех досоциалистических общественных формациях был прочно институционализирован и поддерживался официальной идеологией, особенно религией.

Политика является непосредственным отражением экономики. Если экономикой в патриархальных и классовых обществах управляет мужская часть господствующего класса и за женщинами закреплена позиция объекта экономической манипуляции, то такое положение аналогично воспроизводится в сфере политики. Таким образом, незначительная доля женщин в этой области не является изолированной проблемой. Решение тут можно найти только в базисной связи проблемы в обществе, которое не является ни патриархальным, ни классово антагонистическим, и в котором общественные создает реальную основу для того, чтобы все граждане, невзирая на пол, не только пользовались правом, но и имели конкретную возможность принимать участие не только в продуктивном труде, но и в управлении обществом на всех его уровнях. В социалистическом обществе женщина, хотя она все еще отягощена отживающими объективными и субъективными ограничениями прошлого, вступает в область, в которой она непосредственно может принимать участие в формировании общества.

Занятость и образование женщин здесь достигает небывалого роста и уровня. Женщины обретают как экономическую, так интеллектуальную независимость. Как целое они заканчивают этап учения, приобретения опыта в мире вне семьи, который веками был закрыт перед ними.

Способность к политическому участию по-прежнему обусловлена достижением определенной степени опыта в области работы и образования. Поэтому естественно, что проникание женщин в область политики более медленно и продолжительно. Если, например, доля чехословацких женщин равна 51% всего населения,

почти 48% работающих в народном хозяйстве, 63% из числа учащихся средних общеобразовательных школ, 56% учащихся средних профессионально-технических школ и 40% студентов вузов, то их доля в области политического участия достигает примерно 30% и ближе к видным позициям уменьшается. В качестве тормозящего фактора в этом отношении также очень сильно действуют ограничения объема времени у женщин, израсходованного, или, точнее, перерасходованного задачами на работе и в домашнем хозяйстве.

Путь к решению не только в развитии общественных услуг, учреждений охраны материнства и младенчества, оборудования домашних хозяйств, но и в серьезном анализе продолжающегося цикла жизни женщины, дающем возможность установить неустойчивый порядок приоритетов видов деятельности, вытекающих из их ролей матери, работницы и гражданки. В таком случае можно было бы исключить параллельность разных видов деятельности в некоторых критических промежутках времени и одновременно стимулировать политическую активность в других.

Summary

Bártová E.: Historical development of political participation of women

Politics as one of the most important, influential and we may say topical parts of the social superstructure, as a realm in which the struggle for the concrete organisation of the society practically culminates, have always been — since the time of the fall of matriarchy and establishment of the system of private ownership — an exclusive domain of man — as, after all, was the case of all other important fields in which the immediate forming of the society took place.

It does not mean that from time to time a favourable mix of circumstances did not enable individual women to enter this field and to play a historical role. However such random incidents expressed by no means any political representation in the proper sense of the word, i.e. there was no question of representation either of the female population in general or of a social group or class. Such cases were rather exceptional and usually closely bound to a specific and historically limited situation.

This type of political power distribution was strongly institutionalized in the pre-socialist social formations and supported by official ideology, particularly religion.

Politics are immediate reflection of economics. Economics of patriarchal and class societies are controlled by the male part of the governing class and women are mostly situated in the position of an object of economic manipulation. The same pattern is analogically reproduced in the realm of politics. Low political participation of women

is thus not an isolated problem. It cannot be solved but within the broad social and economic context. A society which is neither patriarchal nor class-antagonist and where the means of production are an object of common ownership provides a solid foundation for the solution.

In a socialist society not only the rights but also actual chances are guaranteed to both sexes to participate in the productive labour as well as in the control of the social life at all levels. Although women are still handicapped by some objective and subjective limits surviving from the past, they are continuously entering the sphere of creative moulding of the society in which they are living.

The rate of economically active and educated women is rapidly increasing. Women are becoming more and more independent of men, both economically and intellectually. As a whole they are passing through a period of learning and acquiring experience in the world outside the family which was inaccessible for them for long centuries.

The capacity for political participation is

to a large extent conditioned by a certain amount of knowledge and experience gained through education and profession. It is, therefore, not surprising that females' entries into politics are slower and last longer. If e.g. in Czechoslovakia women's share is 51% of the population, 48% of the total of economically active persons, 63% of secondary schools' students, 56% of secondary vocational schools' students and 40% of university students, the share in political functions is 30% and decreases with higher function.

One of the strongest back-holding factors of political activity of women now consists in the limits of their time capacity, usually fully spent on professional and household activities. It seems reasonable to develop — parallelly with social services, institutions for care for children, household appliances etc. — an analysis of the prolonging life cycle of women to find out the varying sequence of priorities of activities resulting from their role of mother, worker and citizen, to eliminate their coincidence in critical periods and stimulate political activity in other periods.